

Dialektmiks illustreret med udtalen af /əu/ ó i Tórshavn¹

Hjalmar P. Petersen
Fróðskaparsetur Føroya

Nogle dialekter kan være ret så stabile over en lang periode, mens andre forandrer sig i samme periode. En grund til forandringen er tilflytning, som gør, at man får en sammenblandet dialekt. Med støtte i materiale fra Multigenerationsregisteret ses, at den sproglige variabel [ɔu:]/[œ] ó i Tórshavn er opstået som resultat af tilflytning.

Nøgleord: færøsk, dialektkontakt, dialektmiks, tilegnelse af anden dialekt, simplificering, sproglig smeltedigel, historisk sociolingvistik, simple fonologiske regler, afledte fonologiske domæner.

1 Indledning

Dialekten i Tórshavn har sproglige træk, som gør, at den viger fra nabadialekterne i nord, d.e. de nordvestfærøske dialekter (Petersen, 2022). Et sådant træk er udtalen af /əu/ ó. I nordvestfærøsk er udtalen: [œu:] (lang) og [œ] (kort),² hvor den første del af diftongen er [œ]. (Den korte variant går oprindeligt tilbage til [œu]). I Tórshavn har man et blandet system med [ɔu:] som den lange variant og [œ] som den korte variant.

Spørgsmålet er, hvordan denne alternation er opstået i Tórshavn.

-
1. Jeg skal takke to peer-reviewere for kommentarer. Jeg skal også takke Guðrið Andórsdóttir og prof. Maria S. Petersen for at hjælpe til med at få data fra Multigenerationsregisteret, og Eyjólfur Gíslason for at trække relevant data ud fra Multigenerationsregisteret. Jeg skal også takke *Føroyamálsdeildin* for økonomisk støtte til datakøb, og Bjarni Steintún for korrekturlæsning. Jeg bruger /əu/ ó som fonem, hvor den første del af diftongen er uspecificeret med henhold til, om den er rundet eller urundet (Petersen & Voeltzel, bliver trykt).
 2. Vokaler i færøsk er korte foran to eller flere konsonanter, som i norsk og svensk.

Det andet sproglige næste træk, hvor Tórshavn viger fra nordvestfærøsk, er i udtalen af *p t k* uden præaspiration efter lang vokal modsat præaspiration i samme omgivelser i nordvest; jf. forskellen imellem [e:ta] (Tórshavn) og [e:hta] (nordvest) *eta* 'spise'. Det sidste afvigende træk er, at de ubetonede vokaler *i* og *u* i Tórshavn bliver udtalt som [ə] eller [ɜ] modsat [ɪ] og [ʊ] i nordvest. Tórshavn har her samme distribution som Suðuroy, hvor sammenfaldet af ubetonet *i* og *u* resulterer i en morfologi, som er markant anderledes end i nordvest (Weyhe, 2014).

Dialekten i Tórshavn har med stor sandsynlighed haft de samme sproglige træk som dialekten i nordvest, og hypotesen i denne artikel er, at Tórshavndialekten er resultat af dialektmiks.

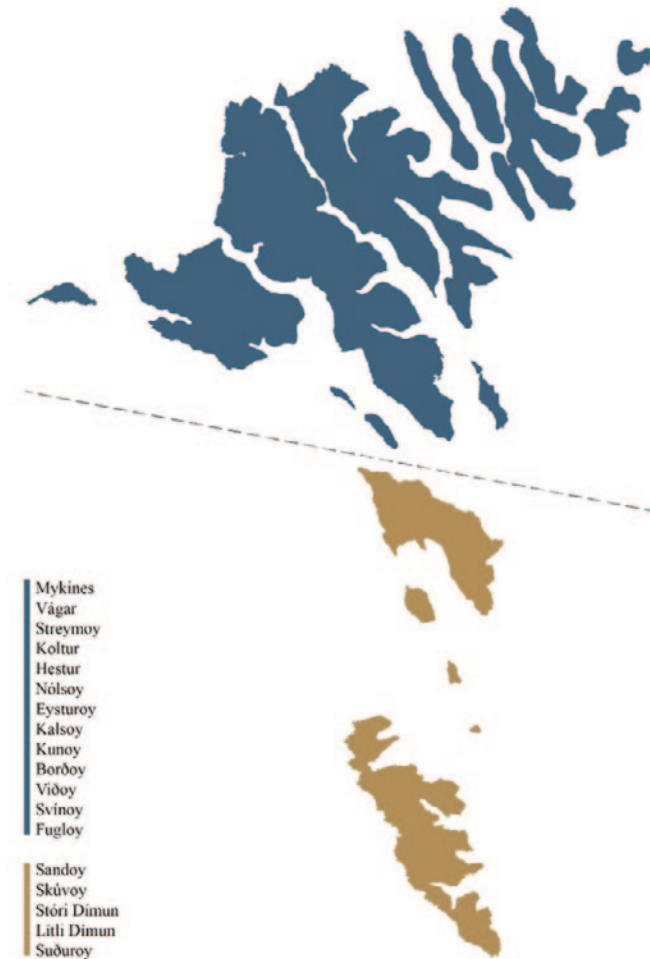
Med udtræk fra Multigenerationsregistret vil det komme frem, at der igenem tiden har været en støt tilflytning til Tórshavn. Denne tilflytning har skabt en sproglig smeltedigel, hvor den fonologisk mere komplekse form, [œ], er bevaret, mens den fonologisk «simplere» form er byttet ud med tilflytternes [ɔu:] (se sektion 5); desuden har blandingen af dialekter resulteret i simplifikation. Den har medført, at kategorien numerus er borte i Tórshavn der, hvor ubetonet *i* og *u* falder sammen: [stɔu:ɪʒ], som svarer til ental *stóri* 'stor', og flertal *stóru* 'store'.

Artiklen er bygget op således, at udtalen af /əu/ ó bliver omtalt i sektion 2, hvor der også er en kort oversigt over færøske dialekter. Sektion 3 er kort om teorier om dialektkontakt og om befolkningsmønstre på Færøerne. Derefter bliver data fra Multigenerationsregistret præsenteret. I sektion 5 er der en diskussion og 6 en kort afslutning.

2 Dialekter på Færøerne, særlig udtalen af /əu/ ó

Dialekterne på Færøerne grupperer sig i en syd-nord dimension og en øst-vest dimension, hvor isoglossen imellem syd-nord går igennem Skopunarfjørður. Syd-nord dimensionen er muligvis den mest markante færøske isogloss (Rischel, 68, s. 92).

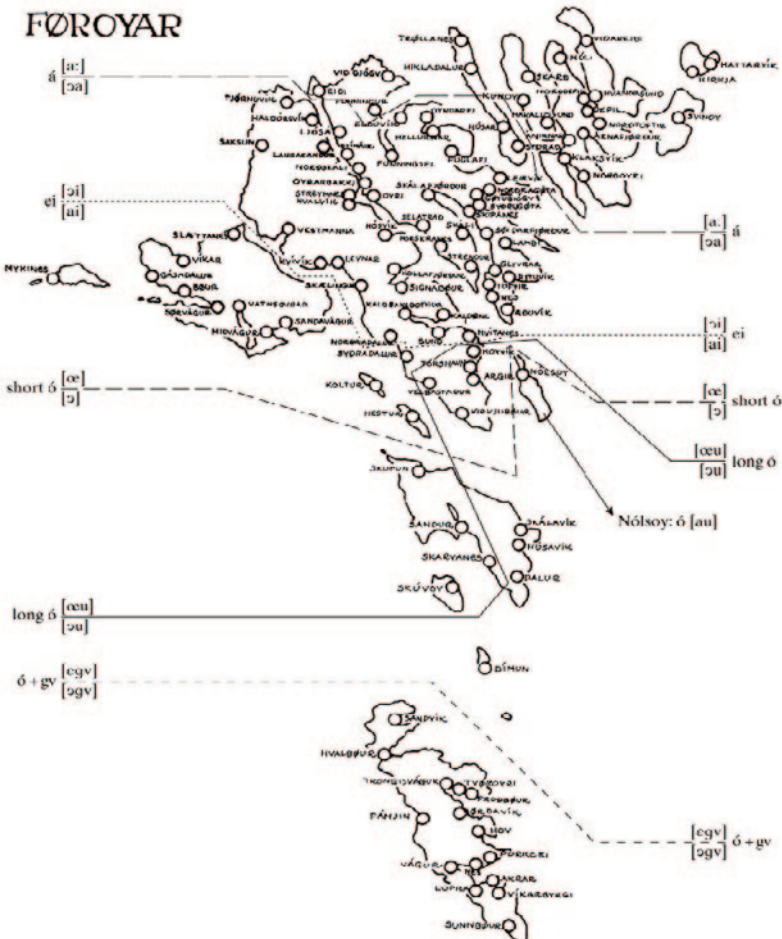
Et enkelt træk er nok til at vise forskellen imellem dialekterne i syd og nord, nemlig udtalen af *-ang/-ank* som [aŋk]/[aŋk] i syd, og som [eŋk]/[eŋk] i nord (Rischel, 1968, s. 92). Desuden kan nævnes, at dialekterne i syd ikke har præaspiration af fortis konsonanter efter lange vokaler, hvilket betyder at [ʰp ʰt ʰk] er blevet til [p t k] (og konsonanterne kan også være delvis stemte [b d g]; [e:hta] > [e:ta] > [e:da] *eta* 'spise').

Figur 1. Isoglossen, som går igennem Skopunarfjørður, og som deler det færøske sprogområde op i sydfærøsk og nordfærøsk. Øerne er: de blå: Mykines (yderst til venstre (i vest)), Vágar, Streymoy ... osv. Øerne syd for Skopunarfjørður (lys brun) er: Suðuroy (den nederste (helt i syd)), Lítla Dímun, Stóra Dímun, Skúgvoy og Sandoy.

Øst-vest dimensionen kan grupperes i tre hovedområder: i) nordvest-færøsk (Mykines, Vágar, Norðurstreymoy og Eysturoy), ii) centralfærøsk (Tórshavn med omkringliggende områder) og iii) norderøfærøsk (Norðuroyggar). I nord-

vest færøsk er der præaspiration [^hp ^{ht} ^hk] efter lange vokaler, modsat central-færøsk og norderøfærøsk, der ikke har præaspirationen efter lange vokaler, så *p t k* bliver udtalt som [p t k]. I nordvest dialekten er distributionen af de ubetonede endelsvokaler *i* og *u* (stort set) den samme, hvilket giver en fælles morfologi. Hvad angår disse ubetonede endelsvokaler i centralfærøsk, så er der sket en del forandringer og sammenfald, hvilket har medført, at central-færøsk har mange træk fælles med Suðuroy (Hagström, 1967; Selås, 1996; Weyhe, 2014).

Figur 2. Udtalen av visse vokaler på Færøerne (Thráinsson et al. 2004, s. 368). Kortet bygger på upubliceret arbejde efter E. Weyhe.

Her ses, at [ɔ], f.eks. i neut.sg.nom./akk *st[ɔ]rt* 'stort', er i alle dialekter syd for Skopunarfjørður, syd for den punkterede linje på kortet, hvilket vil sige, at udtalen er på Suðuroy, Stóra Dimun, Skúgvoy og Sandoy (og i Nólsoy, som ligger nord for Skopunarfjørður). Alle dialekter nord for Skopunarfjørður, dog ikke Nólsoy, har [œ], *st[œ]rt*, som den korte variant. Den lange variant er realiseret som [œu:] på Suðuroy og i bygderne østpå i Sandoy. Her skal man lægge mærke til, at i den centralfærøske dialekt, som inkluderer Tórshavn, har man [œu:], mens alle andre dialekter i nord har [œu:], undtagen Nólsoy, som har [au:], en udtale som også er i bygden Dalur på Sandoy, og som var på øen Koltur. Læg også mærke til, at bygderne vestpå i Sandoy har [œu:], ikke [œu:] som i Suðuroy og østpå i Sandoy.

(1)	Område	Lang variant	Kort variant	Eksempel 'stor'	
				<i>stór</i>	<i>stórt</i>
a.	Nordvestfærøsk	[œu:]	[œ]	[stœu:ɹ]	[stœ:ɹ]
b.	Sydfærøsk (Suðuroy, Sandoy Ø).	[œu:]	[ɔ]	[stœu:ɹ]	[stɔ:ɹ]
c.	Sandoy V, Skúgvoy, St Dímun	[œu:]	[ɔ]	[stœu:ɹ]	[stɔ:ɹ]
d.	Tórshavn (Centralfær.)	[œu:]	[œ]	[stœu:ɹ]	[stœ:ɹ]
e.	Nólsoy og Dalur ³	[au:]	[ɔ]	[stau:ɹ]	[stɔ:ɹ]
f.	Koltur	[au:]	[œ]	[stau:ɹ]	[stœ:ɹ]

Udtalen av /œu/ ó kan sammenfattes som:

I områderne (1a) og (1b) er der harmoni imellem første og anden del af diftongen, [œu:] (lang) ~ [œ] (kort) (< ældre [œu]) og [œu:] (lang) ~ [ɔ] (kort) (< ældre [œu]), som delvis er bevaret i Suðuroy).

Udtalen [au:] i (1e) er resultat af, at [œu:] blev urundet *[ɒu:] og siden blev til en lav vokal [au:].

Men der er ikke nogen god forklaring på alternationen i (1d), og heller ikke på alternationen i (1c) og (1f). Hvorfor skal [œu:] alternere med [ɔ] (1c), mens det modsatte er i (1d), hvor [œu:] alternerer med [œ]; og hvad med [au:] [œ] i (1f), som er modsat af (1e)?

Bygderne på vestsiden af Sandoy, (1c), har i dag en alternation imellem [œu:] og [ɔ]. Ældre kilder viser, at den lange variant var realiseret som [œu:] over hele øen, hvilket ses i ballademanuskripter fra 1819 efter Jhs. i Króki (1794–1869), som f.eks. skriver *mouvir* = *móðir* 'mor', *joul* = *jól* 'jul' og *dottir* = *dóttir* 'datter' (Sørliie, 1968, s. XVII; Weyhe, 2011, s. 45). Pga. tilflytning til

bygderne på vestsiden opstod der en blandet udtale med en alternation imellem [œu:] og [ɔ] (Petersen, 1935). Dvs., at Sandoy har oprindeligt haft samme morfo-fonematiske alternation som de andre sydfærøske dialekter: [ɔu:] (lang) og [ɔ] (kort). Bygden Dalur på østsiden af Sandoy og øen Nólsoy har en alternation imellem [au:] og [ɔ], og der er, som nævnt ovenfor, en fonetisk forklaring på, hvordan denne alternation er opstået. På øen Koltur var³ alternationen imellem [au:] og [œ], hvilket er modsat af Dalur og Nólsoy, og i Tórshavn er alternationen imellem [ɔu:] og [œ], d.e. præcis modsat af variationen på Sandoy vest, som har [œu:] og [ɔ].

Ud fra det oprindelige system i (2) i Sandoy:

(2)		Lang	Kort
	Sandoy:	[ɔu:]	[ɔ]

kan man konkludere, at det oprindelige system i Tórshavn var som i alle de andre dialekter i nord:

(3)		Lang	Kort
	Tórshavn:	[œu:]	[œ]

I sektion 5 *Diskussion* vil dette blive yderligere underbygget.

Som i bygderne på vestsiden af Sandoy, så er den korte variant bevaret i Tórshavn:⁴

(4)	Oprindeligt	Nyt	Kort (uforandret)
	[œu:] >	[ɔu:] (Tórshavn)	[œ]
	[ɔu:] >	[œu:] (Sandoy, V)	[ɔ]

På Nólsoy og i Dalur skete der en indre forandring, som nævnt. På Koltur er [au:]-udtalen formodentlig også opstået som et resultat af tilflytning, da det er

3. Der er ikke nogen beboere tilbage på Koltur med den oprindelige dialekt.

4. I færøsk sproghistorie ser man også eksempler på, at det er den korte variant, der bliver bevaret. Det konkrete eksempel er norrønt *á* [a:], som bliver til ældre færøsk [ɔ:] (lang), *[pɔ:htɔɪ] *bátur* 'båd' og [ɔ] (kort) [pɔ:hts] *báts*. Denne korte variant er bevaret i alle færøske dialekter. I norderøfærøsk bliver [ɔ:] senere til [a:] eller [a:], så at man får [a:] (lang) i [pa:ttɪ] *bátur* 'båd' og [ɔ] (kort) [pɔ:hts] *báts*. I de andre dialekter bliver [ɔ:] til diftongen [ɔa:].

(5) Oprindeligt	Nyt	Kort (uforandret)	Område	Forklaring
[əu:] > *[Λu:] >	[au:]	[ɔ]	(Nólsoy, Dalur)	Indre forandring
[œu:]	[au:]	[œ]	(Koltur)	Ydre forandring

svært at give en fonetisk forklaring på en overgang fra [œu:] til [au:] samtidig med, at den korte variant er [œ]. Dette er emne til videre forskning.

I alle områder er det den korte variant, som er bevaret; grunden er, som jeg skal komme ind på senere, at den er fonologisk mere kompleks, og derfor sværere at tilegne sig end den fonologisk »simple» lange variant.

3 Teorier om dialektkontakt og befolkningsmønstre/netværk på Færøerne

Grunderne til forandringer i en dialekt, såvel som i et sprog, kan være interne, eksterne (d.e. kontakt) eller en kombination af begge. Desuden kan ekstra-lingvistiske faktorer gøre sig gældende, d.e., at f.eks. alder, køn og netværk m.m. kan spille en rolle. En indre forandring er afrunding af [əu:] til *[Λu:] og videre til [au:] i Nólsoy og Dalur i Sandøy.

Kontakt kan være mellem to områder, som geografisk ligger op ad hinanden, og hvor folk tilpasser deres sprogbrug til hinanden, eller kontakten opstår som resultat af tilflytning til et område, enten af en gruppe af mennesker eller individer.⁵

Ekstra-lingvistiske grunde til en forandring er f.eks. alder og køn. Kerswill og Trudgill (2009, s. 205) viser, hvordan unge kvinder bruger en variant af /əu/, som er længere fremme i munden, [əv], modsat unge mænd. I dette tilfælde er det kvinder, som fører an i en forandring. De nævner også, hvordan 8 år gamle børn ikke længere er påvirket af deres forældres udtale af visse vokaler, men at de udvikler deres egen norm, noget som viser påvirkning fra jævnaldrende.

Netværk imellem individer spiller også en rolle for, hvor hurtigt forandringer i dialekt såvel sprog spreder sig. På Færøerne har man bygder og bygdedele (fær. *býlingar*), hvor folk bor tæt sammen, og alle kender hinanden. Dette skaber multiplekse netværk, hvilket kan give stor homogenitet i sproget, samtidig med at nye træk kan sprede sig hurtigt (Sandøy, 2001, s. 128). Sandøy siger videre, at: ”Dessutan er det i ein landsby vilkår for nydanningar, for dei unge språkbrukarane er mange nok til å utvikle nye språkdrag utafør kontrollen åt dei vaksne. Dei kan fungere som ei lita subgruppe seg imellem” (Sandøy, 2001, s.

5. Migration kan også være til et område, som ikke før havde nogen beboelse, og hvor man så får nye dialektformationer, som f.eks. i Australien.

128). Netværk mellem folk kan således være årsag til, at nye træk accelerer (eller de kan hindre, at disse spreder sig (Britain, 2018, s. 147–148)), jf. Larsen (1917), hvor han nævner naboopposition, der resulterer i divergens.

Strukturer kan konvergere, pga. menneskers behov for co-ordination (Trudgill, 2004, s. 27–28), og hvis de sproglige træk, som er resultat af disse konvergencer, etablerer sig i den nye dialekt, så kan det være som en innovation, som er anderledes end de dialekttræk, som er hos dem, der mødes med forskellig dialektbaggrund (Trudgill, 2004; Britain, 2018, s. 144). Der sker ingen forandring, hvis et eller flere sproglige træk kun sker på mikro-plan, men bliver de del af macro-planet, så er en forandring sket i dialekten.

Relevant for denne artikel er særlig dialektmiks⁶ og simplificasjon og tilegnelse af anden dialekt⁷ (forkortet D2-tilegnelse) samt netværk, som kan skabe et særligt ungdomssprog.

Migration til et område skaber typisk et dialektmiks, hvor diverse sproglige træk, der har deres oprindelse i forskellige dialektinput co-eksisterer (Kerswill & Trudgill, 2009, s. 197). I en kontaktsituation kan der også ske en simplificasjon. Resultater er, at den nye dialekt får færre grammatiske kategorier. Det betyder, at for eksempel genus kan forsvinde, eller numerus og person, og man får færre komplekse alternationer end forud (Britain, 2013).

I nogle færøske dialekter er der sket forholdsvis få forandringer, modsat andre. En stabil dialekt er nordvest-dialekten, som blandt andre omfatter dialekten på Vágar. Man har kilder om denne dialekt fra slutningen af 1700-tallet i ordbogsarbejder og ballader, som J. Chr. Svabo (1746–1824) skrev ned. Hvis man kigger på den historiske udvikling fra Svabo til i dag, så er der forholdsvis få forandringer i vågardialekten (Petersen, 1996). Der har historisk ikke været nogen omfattende tilflytning til Vágar, og den migration, som var, var imellem bygderne på øen, eller fra andre dialektområder i nordvest, hvilket ikke har forårsaget større forandringer af vågardialekten, da den hører til nordvestfærøsk.

Et, som er karakteristisk for Færøerne, er som nævnt, bebyggelse i små bygder, der har deres ”býlingar”, d.e. bygdedele. Tórshavn var ikke andet end en lille bygd på dette tidspunkt, og som Sandøy (2001, s. 128) nævner, så kan tætte

6. I nye dialektformationer har man observeret, at individer ikke nødvendigvis går i akkurat samme retning, da de tilegner sig en ny dialekt (Mæhlum, 1996; Trudgill, 2004), og det er meget muligt, at det samme sker ved D2-tilegnelse. Der forekommer også ”intermediate forms”, som da [ʊ]-udtalen og [ʌ]-udtalen i Fen-området i England bliver realiseret som [ɤ], en variant der har stabiliseret sig som resultat af en interlekt (Britain, 2018, s. 151).

7. Dialekt-2 tilegnelse er oversættelse af en. *second dialect acquisition*.

netværk mellem unge sprogbrugere, som er uden for de voksnes kontrol, give god grobund til sprogforandring.

Figur 3. Tórshavn omkring 1600 (Nolsøe & Jespersen, 2004a, s. 247).

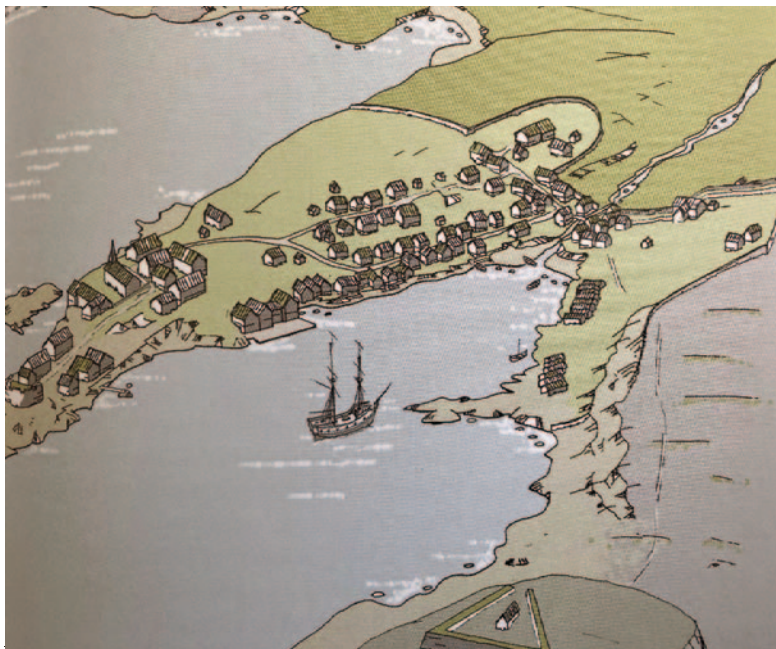
I 1720 boede der omkring 300 mennesker i Tórshavn, og i 1759 var de omkring 400. Den første folketælling var i 1769, og da boede der 565 mennesker i bygden. Amtmand Løbner har nogle tavler fra 1814, som viser, at 522 mennesker boede i Tórshavn, hvilket svarede til 10% af befolkningen på Færøerne på den tid. Kønsfordelingen var 154 mænd og 205 kvinder ældre end 15 år. 70 drenge og 93 piger var yngre end 15 år (Nolsøe & Jespersen, 2004b, s. 255).

100 år senere er der lidt flere huse i Tórshavn, men stedet er endnu kun en lille bygd (se fig. 4 neste side).

Der skal ikke megen tilflytning til et sådant område, før den sætter sit præg på sproget, fordi børn har et større udvalg af sproglige varianter at vælge imellem.

På Vágar, som jeg sammenligner med, er bygderne Sandavágur, Miðvágur, Sørvágur, Bøur, Gásadalur (og Slættanes og Vikar; disse to bygder har ikke nogen beboere i dag). Øen Mykines hører til dette område. Det har gennem al tid været rimeligt let at gå til fods imellem bygderne på øen Vágar.

Bygderne har og havde deres bygdedele. I Sandavágur var der to, á Steig og á Sondum. Folketællingen fra 1801 viser, at der boede 110 mennesker i bygden; der var 23 huse, 1 á Steig og 22 á Sondum (Petersen & Heinesen, 2010, s. 24; 28). De gamle bygdedele i Miðvágur var 6 tilsammen (á Ryggi 1965, s. 13),

Figur 4. Tórshavn 1710. Billedet er baseret på en tegning, som N.C. Hals lavede i 1709 (Nolsøe & Jespersen, 2004a, s. 293).

á Ryggi, í Húsi, Kálvalið, Eirikstofir, við Kirkjar og Jansagerði. Bygden Sørvágur så sådan ud i 1801:

Figur 5. Sørvágur, 1801, (Jacobsen, 1995, s. 24).

Figurerne 3 og 5 giver et indtryk af, hvordan bygderne så ud i ældre tid, og man kan let se, at der har været tætte netværk imellem mennesker, hvilket har gjort, at de let kan lære dialekten på stedet. Netværkene er også grunden til, at en forandring hurtigt kan sprede sig, hvis de rette mekanismer er til stede, som nævnt af Sandøy (2001).

4 Befolkningsdata fra Multigenerationsregisteret og fordelingen af ulige varianter af /əu/ i Tórshavn og Vágar

Jeg fik et udtræk fra *Ættarbandsskráin* (ÆBS) = Multigenerationsregisteret (MGR), som tog sit udgangspunkt i folketællingen fra 1801. ÆBS eller MGR hører til *Fólkaheilsustýrið* (Styrelsen for folkesundhed), og registeret forbinder oplysninger om familierelationer for personer fra det færøske folkeregister sammen med oplysninger fra kirkebøger, så familierelationer er etablerede mellem alle færingers siden 1650, (*Ættarbandsskráin – Fólkaheilsustýrið*, 2024).

Da nogle er født før 1650 i materialet, har jeg valgt at begynde med 1640, og har valgt at kigge på tre perioder her. En er fra 1640 til 1695, d.e. 55 år, hvilket svarer så nogenlunde til en levealder på denne tid. De andre perioder er: 1696–1751 og 1752–1807. Figur 6 viser, hvordan man kan søge i MGR i Excel.

A	B	C	D	E	F	G
Merki	RIN	Fødeár	Fødeste	Køn	Dødsár	Dødsste
H	I	J	K	L	M	N
Mor	Far	Farmor	Mormo	Farfar	Morfar	Børn
O	P	Q	R	S	T	
Børnebørn	Kinship	Fødeø	Dødsø	Fødeområde	Dødsområde	

Figur 6. Sådan kan man finde data i MGR i Excel.

RIN er det tal, som hver enkelt person har i registret, f.eks. 733470. Jeg får ikke navn eller andre personlige oplysninger; jeg får bare at vide, om det er mand eller kvinde, og så RIN-tallet. Hver enkelt person har kun fået ét RIN-tal tildelt.

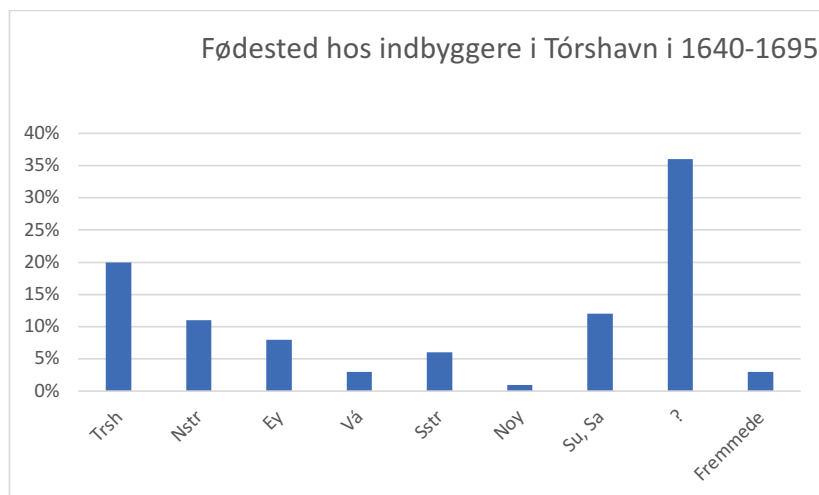
Det er muligt at få oplysninger om, hvor og hvornår folk er født og døde ved at lede på fødeår, fødested, dødsår, ... fødeø, dødsø.

Hvis man ser nærmere på 1640–1695, så kan man illustrere perioden med fire eksempler. RIN 906523 er en kvinde, som er født i Tórshavn i 1692 og død samme sted i 1757. RIN 726292 er en kvinde, som er født i bygden Sandavágur i 1680, og som døde i Tórshavn 1727, altså en tilflytter til Tórshavn. RIN 1080839 er en kvinde, som er født på Suderø i bygden Sumba i 1695, og som er flyttet til Tórshavn, hvor hun døde 1723. Kvinden fra Sandavágur havde udtalen *st[œu:]rur* ~ *st[œ]rt*, og kvinden fra Sumba havde udtalen *st[œu:]rur* 'stor' ~ *st[œ]rt* 'stort'.

For det meste får man at vide, hvor folk er født, og hvor de døde, men desværre ikke altid, som RIN 733470 (mand, født 1640, død i Tórshavn 1710). Jeg kan ikke gøre noget med dette, uden konstatere manglen. Dette kommer til at præge konklusionen, men det er dog sådan, at dette data er bedre end intet data. Angående optællingen, så har jeg ikke taget børn med, der døde før de blev fem år, idet de ikke har påvirket dialekten.

4.1 Tidsrummet 1640 til 1695

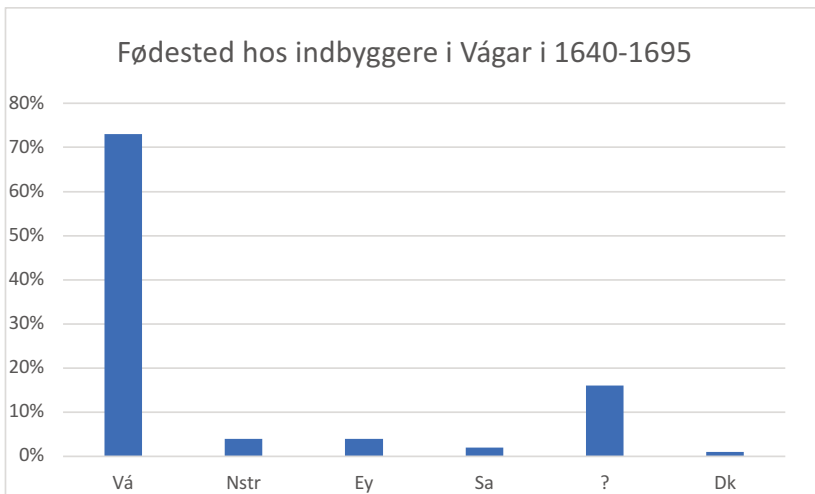
I denne periode er der en vis tilflytning til Tórshavn.

Figur 7. Trsh = Tórshavn, Nstr = Norðurstreymoy, Ey = Eysturoy, Vá = Vágur, Sstr = Suðurstreymoy, Noy = Norðuroyggar, Su, Sa = Suðuroy og Sandoy; ? er ukendt fødested.

Hvis udtalen oprindelig var [œu:] ~ [œ] så er det den samme, som i Norðurstreymoy (11%), Eysturoy (8%), Vágur (3%), og Norðuroyggjar (1%) = 23% + 20% i Tórshavn, hvilket betyder, at 43% af indbyggerne har haft denne variant. Tilflyttere med [əu:] (eller [au:]) kommer fra Suðuroy og Sandoy (12%) og Suðurstreymoy (6%) = 18%.⁸ Forholdet har været 43%:18%. Desværre er der 36%, hvor man ikke har oplysninger om fødested, selvom de har Tórshavn som deres dødssted. Muligvis er flere af disse født i Tórshavn, men nogle må også have været tilflyttere.

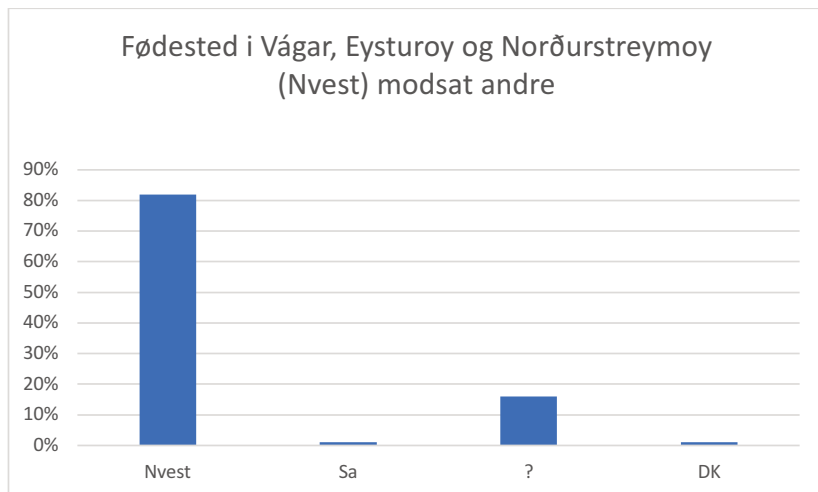
Hvis man sammenligner dette med Vágur, så er der i samme periode ikke nogen omfattende tilflytning til området.

Figur 8. Vá = Vágur, Nstr. = Norðurstreymoy, Ey = Eysturoy, Sa = Sandoy, DK = Danmark. ? betyder, at man ikke ser fødested.

Da man kan klassificere Norðurstreymoy og Eysturoy sammen med dialekten på Vágur (Petersen, 2022), så ser man, at den tilflytning som er til øen, ikke kan have påvirket dialekten særlig meget:

8. Man kan ikke udelukke, at Suðurstreymoy har haft samme variation som Tórshavn og alle de andre dialekter i nord.

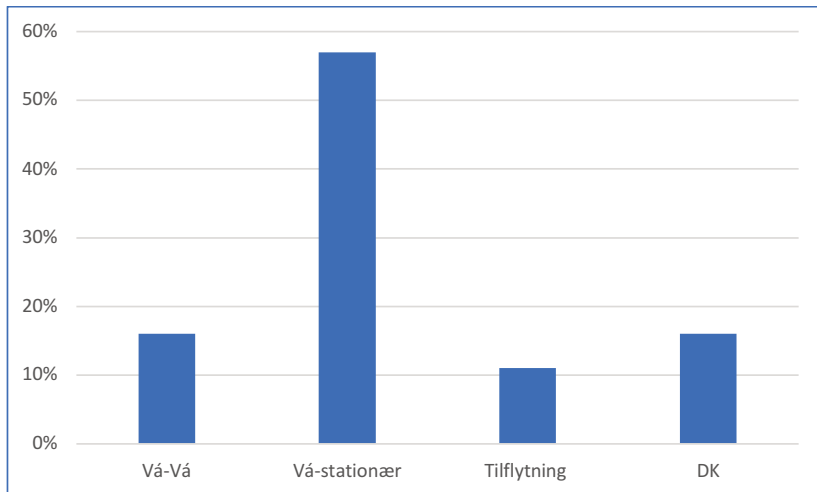
Figur 9. Fødested hos indbyggere i Vágur, hvor tilflyttere fra Norðurstreymoy og Eysturoy er talt sammen med dem, som boede på Vágur = Nvest. Sa = Sandoy. DK = Danmark.

Den migration, som var på Vágur i denne periode, var mest imellem byggerne på øen, men de fleste boede i samme bygd hele livet (se fig. 10).

Et kort resumé: Allerede i denne periode ser man en forskel imellem fødested hos dem, som er døde i Tórshavn og Vágur, og dette migrationsmønster stemmer overens med det, som man ser i de moderne dialekter. Der er sket forholdsvis få forandringer i Vágardialekten, ret så mange i Tórshavndialekten.

4.2 Tidsrummet 1696–1751

I bogen *Havnarsøga* 'Thorshavns Historie' skriver Nolsøe & Jespersen (2004b, s. 255), at der boede omkring 300 mennesker i Tórshavn i 1720 og omkring 400 i 1759. Perioden 1696–1751 viser 355 mennesker i MGR. I 1709 døde mange mennesker af kopper på Færøerne, og befolkningen i Tórshavn gik fra 333 til 83. Ikke lang tid efter dette blev omkring 100 mennesker fra Suðuroy (i syd) flyttet nordover, da der var hungersnød på Suðuroy. Nogle, eller måske flere af dem, er nok kommet til Tórshavn, hvor huse har stået tomme (Weyhe, 2014, s. 131; Nolsøe & Jespersen, 2004b, s. 253). Eivind Weyhe mener, at dette er forklaringen på, hvorfor den fonologiske distribution af de ubetonede vokaler *-i* og *-u* er den samme, stort set, i Tórshavn som i Suðuroy.

Figur 10. Vá-Vá er dem, som er født på Vágar og er flyttet til en anden bygd på øen. Vá-stationær er dem, som har boet i samme bygd hele livet.

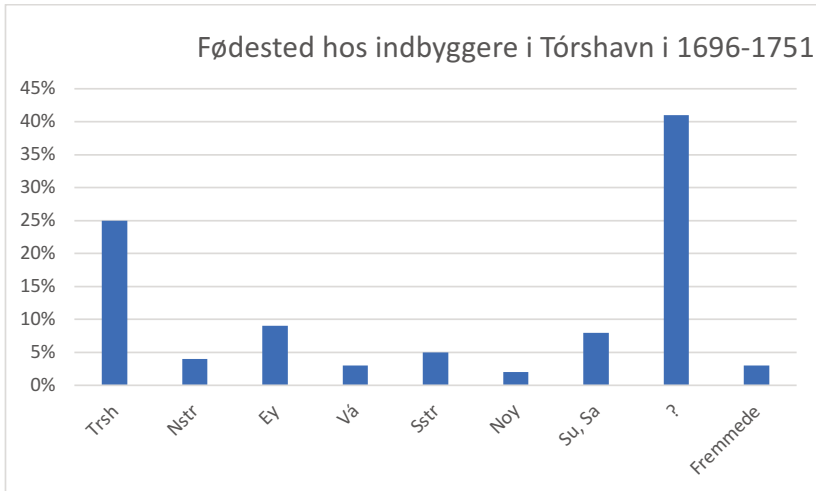
Dette har givet grobund for et dialektmiks. Kigger man på data fra MGR, så er der desværre 144 mennesker, hvor man ikke kan se, hvor de er født, og derfor kan man ikke sige, om de er tilflyttere til Tórshavn, eller har boet der hele sit liv. Dog ser man, at tilflyttere til Tórshavn kom fra hele landet (se fig. 11).

Hvis vi lægger tallene for dem, som formodeligt har haft en /œu/-udtale, og dem, som har haft en /ou/ el. /au/-udtale, sammen, så bliver fordelingen (fig. 12).

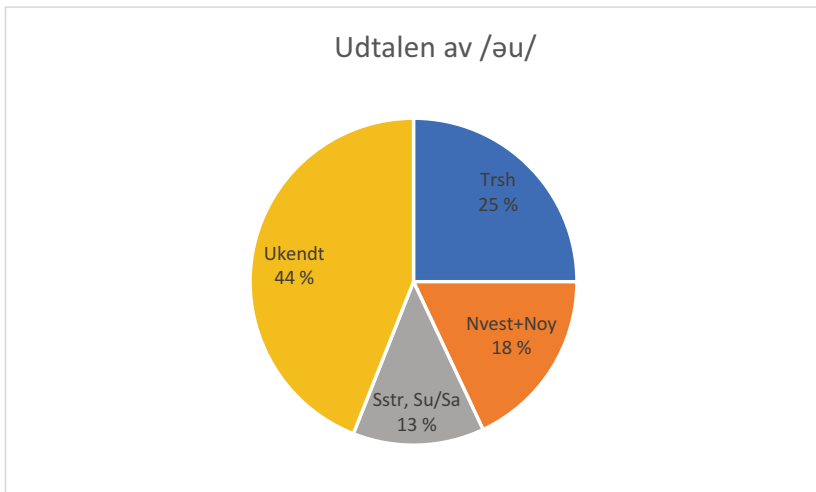
Tilflytningen til kontrolområdet, Vágar, var langt mindre. Dog er der 45 mennesker, (25%), hvor man ikke kan se fødested. Nogle kan være folk fra øen, andre kan være tilflyttere (fig. 13).

Hvis man lægger Norðurstreymoy og Eysturoy sammen med Vágar (nord-vestfærøsk), så har 71% af beboerne haft samme dialektbaggrund på Vágar i denne periode, hvilket betyder, at børn har haft en ret så genuin dialekt som input for deres sprogtilegnelse (fig 14).

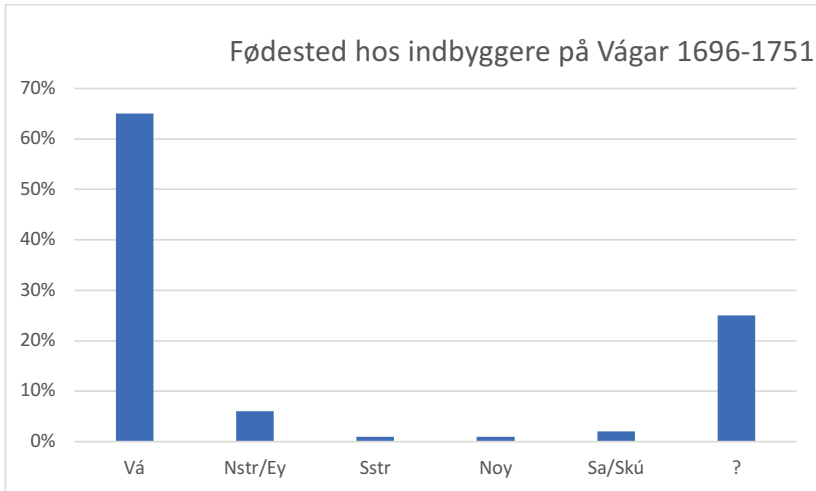
Som i perioden forud, så var den meste flytning imellem bygderne på Vágar (se fig. 15).

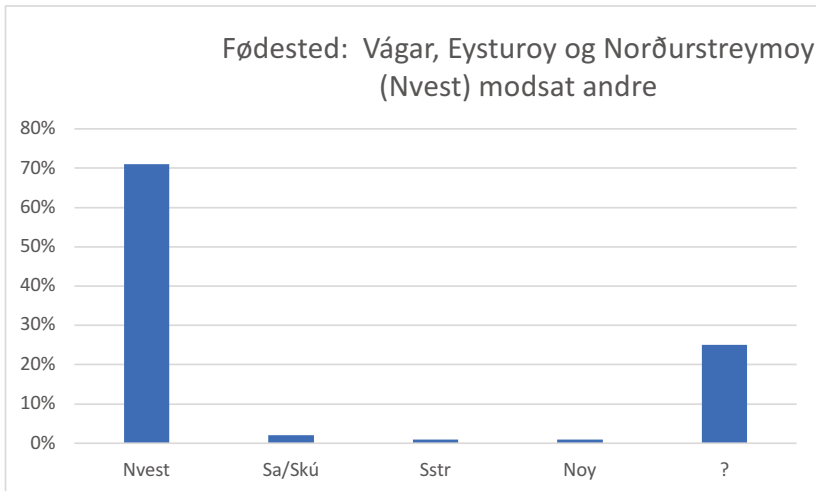
Figur 11. Tórshavn i perioden 1696–1751. Trsh = Tórshavn, Nstr = Norðurstreymoy (+ Kaldbak), Ey = Eysturoy, Vá = Vágar, Sstr = Suðurstreymoy, Noy = Norðuroyggjar, Su, Sa = Suðuroy/Sandoy. ? = ukendt fødested. De fremmede tilflyttere kom fra Danmark, Norge og Tyskland.

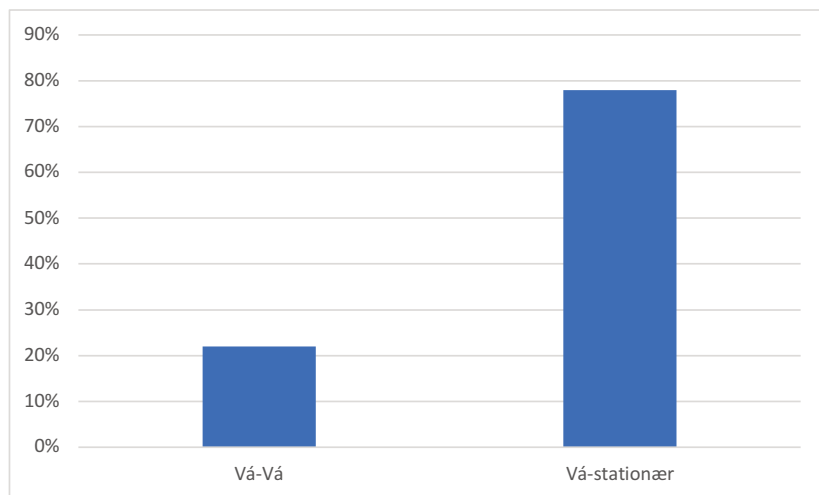
Figur 12. Udtalen af /əu/ ó i Tórshavn. Trsh (blåt) og Nvest+Noy har haft fælles realisation af /əu/ ó.

Figur 13. Vágar i perioden 1696-1751. Vá = Vágar, Nstr/Ey = Norðurstreymoy og Eysturoy; Sstr = Suðurstreymoy; Noy = Norðuroyggjar; Sa/Skú = Sandoy og Skúgvoy; ? = ukendt fødested.

Figur 14. Her er de, som har Norðurstreymoy og Eysturoy som fødested talt sammen med dem, som boede på Vágar, da dialekten er den samme. Nordv. = nordvestfærøsk, Sa/Skú = Sandoy og Skúgvoy (syd for Skopunarfjørður), Sstr = Suðurstreymoy, Noy = Norðuroyggjar; ? = er dem, hvor man ikke har nogle oplysninger om fødested.

Figur 15. Flytning mellem bygder på Vágar og dem, som boede i deres hjembygd hele livet. 22% flyttede mellem bygderne, 78% var stationære.

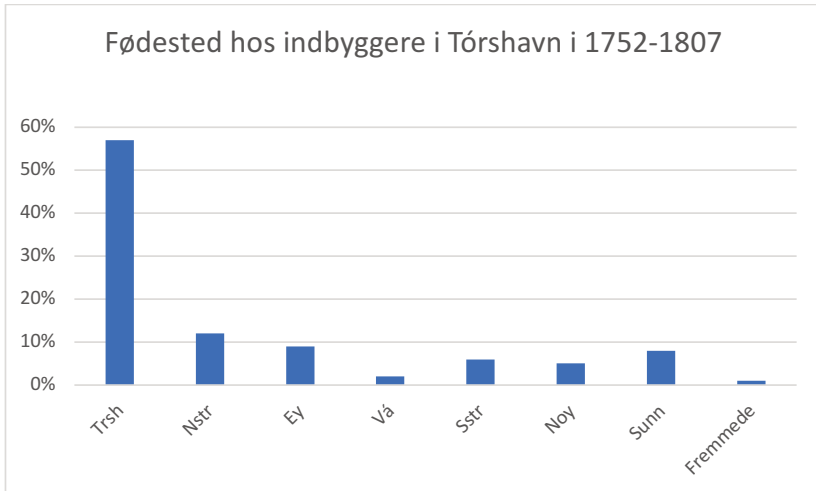
Et kort resumé: selvom der er nogle mørketal, så ser man igen en tydelig forskel i migrationsmønstret til Tórshavn og til Vágar.

Tidsrummet 1752–1807

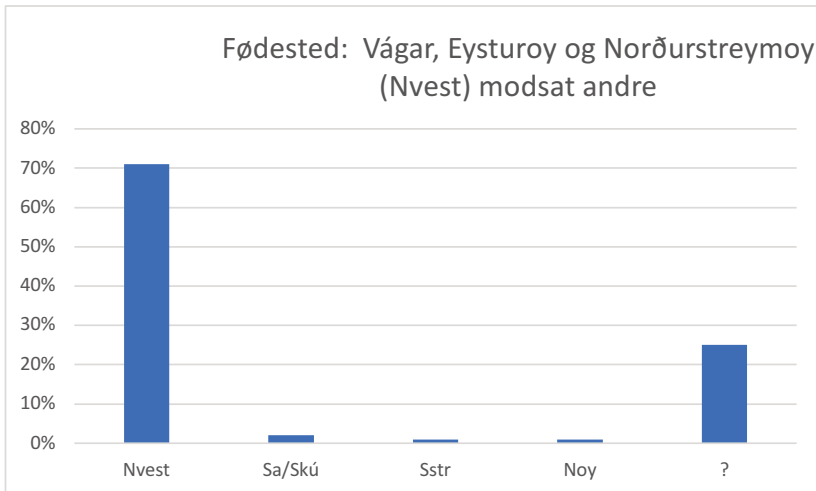
Der eksisterer skrevne kilder lidt senere i denne periode, som viser, at man i Tórshavn nu udtalte /əu/ som [ɔu:]/[œ]. Det er i to satiriske viser, som G. Effersøe (1825–1921) skrev ned på Tórshavnsdialekten (Poulsen, 1977; Weyhe, 2010). Hvis man formoder, at et barn har lært sin dialekt da det er fire år gammelt, så har G. Effersø snakket sin dialekt flydende i 1829. Det vil sige, at hans Tórshavnsdialekt er 22 efter den periode, som vi her kigger på, og nu har udtalen af /əu/ [ɔu:]/[œ] eksisteret. Som i de andre perioder, så er der en støt tilflytning til Tórshavn, også i denne periode (fig. 16).

På Vágar var der forholdsvis ikke nogen omfattende tilflytning (fig. 17).

Som man ser, så er billedet anderledes end tilflytningen til Tórshavn. Migration på Vágar er mellem bygder på øen (30% flytter mellem bygder; 70% er stationære).

Figur 16. Fødested hos folk, som boede i Tórshavn 1752–1807. Trsh = Tórshavn, Nstr = Norðurstreymoy, Ey = Eysturoy, Vá = Vágar, Sstr = Suðurstreymoy, Noy = Norðuroyggjar, Sunn = sydfærøsk.

Figur 17. Fødested hos folk som boede på Vágar 1752-1807. Vá = Vágar, Nstr = Norðurstreymoy, Sstr = Suðurstreymoy, Su, Skú = sydfærøsk.

5 Diskussion

Data viser en støt tilflytning til Tórshavn, som på de tidspunkter, der bliver omtalt her, ikke var andet end en lille bygd, og denne tilflytning må have påvirket dialekten. Desuden har man historiske kilder, som viser, at befolkningen i Tórshavn i 1709 gik fra 333 til 83, og at 100 beboere blev flyttet fra Suðuroy (sydfærøsk) nordover, da der var hungersnød på Suðuroy. Det er ikke muligt at sige, hvor mange kom til Tórshavn, men man kan formode, at nogle kom dertil, da huse har stået tomme der.

På øen Vágar, som er blevet brugt som kontrolområde, har der ikke været nogen omfattende tilflytning; folk har for det meste boet i hjembygden eller er flyttet mellem bygder på øen. Den tilflytning, som var til Vágar kom hovedsagelig fra Norðurstreymoy og Eysturoy, og disse to områder hører til samme dialektområde som Vágar (Petersen, 2022). Dette genspejler sig også i dialekten, som har været ret så stabil over en periode fra slutningen af 1700 og til i dag (Petersen, 1996). Dette står i skarp kontrast til Tórshavn, som oprindeligt må have haft samme sproglige træk som de andre dialekter i nord, men hvor man nu har en alternation af /əu/ ó som [ɔu:] / [œ], og hvor [ʰp ʰt ʰk] *p t k* bliver realiseret uden præ-aspiration efter lange vokaler [p t k], modsat præ-aspiration i nordvestfærøsk. Desuden er der sket en simplifikation af bøjningssystemet, så kategorien numerus er forsvundet der, hvor ubetonet *i* og *u* bliver til [ɜ]. Simplifikation er ofte resultat af kontakt mellem dialekter (og også mellem sprog). I sin artikel om de ubetonede vokaler *i* og *u* konkluderer Weyhe (2014), at tilflytning til Tórshavn er grunden til, at de har samme distribution af de ubetonede vokaler som i Suðuroy.⁹

Baseret på udtalen af /əu/ ó i Sandoy og på den historiske udvikling af norrønt *á*, se fodnote 4, så er det den korte variant, [œ], som er bevaret i Tórshavn. Bygderne østpå i Sandoy har alternationen [ɔu:] / [ɔ], og denne alternation var også i vest i Sandø, som man ser i ballademanuskripter hos J. í Króki (Sørli, 1968; Weyhe, 2011). Pga. tilflytning fik man en alternation imellem [œu:] / [ɔ] i vest, hvilket betyder, at [ɔu:] bliver udskiftet med [œu:] som resultat af dokumenteret tilflytning (Petersen, 1935).

Ved dialektmiks kan sproglige træk, som har oprindelse i forskellige dialekter co-eksistere, (Kerswill & Trudgill 2009, s. 197), hvilket vil sige, at [ɔu:] og [œu:] samt også de korte varianter, [ɔ] og [œ] har været i brug, og det er ikke tilfældigt at det var [œu:], som blev skiftet ud i Tórshavn, mens [œ] er bevaret.

9. Her bør også nævnes, at i perioden 1766 til 1795 havde Ryberg sin handel i Tórshavn, hvilket også har medført en vis tilflytning til bygden (Weyhe Å., 1991, s. 26).

Først til den lange variant. I smeltediglen, som var i Tórshavn, har nogle haft en stamme /stœu:ɪ/, og andre /stəu:ɪ/. Kerswill og Trudgill (2009, s 205) nævner, at kvinder initierer sprogforandring i Corby i England. I Tórshavn har /stəu:ɪ/ vundet frem, muligvis først hos kvinder, og den har spredt sig i de netværk, som er i små samfund, hvor det er muligt at få et særlig ungdomssprog, som Sandøy (2001) nævner, jf. også, at børn fra 8 år akkommoderer sit sprogbrug til jævnaldrende (Kerswill & Trudgill, 2009), hvilket kan have promoveret /stəu:ɪ/-udtalen.

Der har således været nogle, som har lært den variant af dialekten, der havde [əu:]/[œ] alternation, og det er ikke tilfældigt, at det er den korte variant, som er bevaret; ikke kun i Tórshavn, men i alle dialekter. Ved D2-tilegnelse har komplekse fonologiske regler ikke så megen progression som fonologisk «simple» regler (Chambers, 1996).

Den korte variant forekommer kun i stammer, og disse stammer har altid en kort vokal + konsonant, som [stœɪ]. Denne udtale forekommer kun i afledte fonologiske domæner i sammenspillet imellem fonologi og morfologi, og er mere integreret i sproget end den lange variant, hvad enten den er [əu:] eller [œ:], som let kan identificeres med leksetet STÓR.

Et andet, som komplicerer identifikationen af den korte variant er, at den fællesbenytter (Snædal, 1986) andre lange varianter, hvilket vil sige:

(6)	Lang	Kort	Lang
(a)	[əu:] <i>stórur</i> 'stor'	[ɔ] <i>stórt, hált</i>	[œ:] <i>háður</i> 'glat'
(b)	[œu:] <i>stórur</i> 'stor'	[œ] <i>stórt, høgt</i>	[ø:] <i>høgur</i> 'høj'

I (6a) har den lange variant af [əu:] ó og den lange variant af [œ:] á den samme korte variant, [ɔ]. De fællesbenytter den korte variant, som Snædal (1986) udtrykker det. I (6b) har den lange variant af [œu:] ó og den lange variant af [ø:] ø den samme korte variant, [œ]; igen, de fællesbenytter den korte variant.

Man kan spørge, hvorfor det blev [əu:] som vandt frem, da det muligvis har været således, at flere beboere har haft [œu:] i Tórshavn (men her skal man huske på mørketallene). Neteland (2022) viser i sin omtale af dialekten i Narvik, at frekvensen af individer ikke behøver at være afgørende for, hvilken variant vinder frem, og dette må også have været gældende for Tórshavn-dialekten.

Foruden [əu:]/[œ] alternationen, så opviser dialekten i Tórshavn også et andet typisk træk, som man ser i blandingsdialekter, nemlig simplifikation, hvor dialektmikset har færre grammatiske kategorier (som: numerus, kasus, genus) (Britain, 2013). Kigger man på Tórshavnsdialekten, så ser man dette tydeligt i

udtalen af de ubetonede vokaler *i* og *u*, som er faldet sammen til [ɜ]. Derfor er der ingen opposition imellem ental og flertal i *tann stóri* 'den store' og *teir stóru* 'de store'. Adjektivet bliver udtalt som [stɔu:ɹɜ], hvilket betyder, at kategorien numerus er borte. Ligeledes i verbalbøjningen, hvor man ikke skelner imellem ental og flertal i datid, se (7), og i sammenfaldet imellem nominativ og akkusativ bestemt form flertal: *eg sá bilarnir* (for: *bilarnar* 'jeg så bilerne'), hvor nom. *bilarnir* og acc. *bilarnar* falder sammen til nom./acc. *bilarnir*.

(7) Tórshavn	Nordvestf.	Tórshavn	Nordvestf.
'stor'		'dømme'	
Nsg.masc stór[ə]	Nsg.masc. stór[ɹ]	Prt.sg. dømð[ə]	Prt.sg. dømð[ɹ]
Pl. stór[ə]	Pl. stór[ɔ]	Prt.pl. dømð[ə]	Prt.pl. dømð[ɔ]

Selås (1996) nævner eksempler, hvor nominativ *bilur* [pi:lɹ] i Tórshavn kan blive reduceret til [pi:lɹ] og endda til en form uden en endelse i nominativ, hvilket igen viser en simplifikation i dialekten, hvor nom. og acc. sg. får samme form *bil-*.

Afslutning

Det er nu muligt at komme med en forsigtig konklusion. Hvis man kigger på MGR med de afgrænsninger, som det har, d.e., de tilfælde, hvor man ikke kan se, hvor folk er født, så ser man en støt tilflytning til Tórshavn. Hvis man sammenligner området med Vágur, så var tilflytningen dertil forholdsvis lille, og den tilflytning som var, var fra områder, hvor der er overensstemmelser imellem sprogbrugen. Dette genspejles i de moderne dialekter, hvor der er sket få forandringer i Vágardialekten, flere i Tórshavndialekten, hvor [œu:]/[œ] er erstattet med [ɔu:]/[œ] på grund af migration. Det er ikke tilfældigt, at det er den korte variant, som er bevaret, da den er mere kompleks at lære end den lange variant. Dialekten i Tórshavn viser også andre træk, som viser, at den er resultat af dialektmiks, nemlig simplifikation, som i dette tilfælde består af kategorien numerus. Udtalen af *p t k* som lenis konsonanter efter lange vokaler er også opstået som et resultat af tilflytning til området.

Litteratur

- Britain, D. (2013). The role of mundane mobility and contact in dialect death and dialect birth. I D. Schreier & M. Hundt (Red.), *English as a Contact Language* (s. 165–181). Cambridge University Press.
- Britain, D. (2018). Dialect contact and new dialect formation. I C. Boberg, J. Nerbonne & D. Watt (Red.), *The Handbook of Dialectology* (s. 143–159). Wiley Blackwell.
- Chambers, J. (1992). Dialect acquisition. *Language* 68, 673–705.
- Fólkaheilsuráðið. (2024, 12. januar). *Ættarbandskráin*. (<https://biobank.fo/ilegugransking/skraimar/>; eller <https://folkaheilsustyrir.fo/aettarbandskraain>).
- Hagström, B. (1967). *Ändelsevokalerna i färoiskan. En fonetisk-fonologisk studie*. Stockholm Studies in Scandinavian Philology 6. Almqvist & Wiksell.
- Heinesen, J. av Lofti & Petersen, H. F. (2010). *Av fjalli at fjørustrond. Hús og fólk í Sandavágs sókn*. Egið forlag.
- Jacobsen, S. (1995). *Sørvágur og sørvingar I*. Egið forlag.
- Kerswill, P. & Trudgill, P. (2009). The birth of new dialects. I F. Hinskens et al. (Red.), *Dialect Change* (s. 196–120). Cambridge University Press.
- Larsen, A. B. (1917). Naboopposition – knot. *Maal og minne* 1937, 34–46.
- Mæhlum, (1996). Semi-migration in the Artic – A theoretical perspective on the dialect strategies of children in Spitsbergen. I P. S. Ureland & I. Clarkson (Red.), *Language Contact Across the North Atlantic* (s. 313–331). Niemeyer.
- Neteland, R. (2022). Med heimstaddialekten i bagasjen? Om korleis målføresynopsisen og folketeljingane kan brukast i historisk sosiolingvistik. *Maal og minne*, 114(2), 67–93 <https://doi.org/10.52145/mom.v114i2.2123>
- Nolsøe, J. P. & Jespersen, K. (2004a). *Havnarsøga I*. Tórshavnar kommuna.
- Nolsøe, J. P. & Jespersen, K. (2004b). *Havnarsøga II*. Tórshavnar kommuna.
- Petersen, E. (1935). *De færøske dialekter i nutiden* [Magisterafhandling, Københavns Universitet].
- Petersen, H. P. (1996). Vágamálføri. *Fróðskaparrit* 44, 5–21.
- Petersen, H. P. (2022). Evidence for the modification of dialect classification of modern spoken Faroese. *European Journal of Scandinavian Studies* 52(1), 43–58.
- Petersen, H. P. og Voeltzel, L. *Faroese Phonetics and Phonology*. (bliver trykt; Mouton de Gruyter).
- Poulsen, J. H. W. (1977). Brestingur. *Fróðskaparrit* 25, 121–131.
- á Ryggi, M. D. (1965). *Miðvinga søga*. H.N. Jacobsens Bókhandil.

- Rischel, J. (1968). Diphthongization in Faroese. *Acta Linguistica Hafniensia* 11, 89–118.
- Sandøy, H. (2001). Føroyisk i vestnordisk språkhistorie. I K. Braunmüller & J. í Lon Jacobsen (Red.), *Moderne lingvistiske teorier og færøsk* (s. 125–155). Novus.
- Selås, M. 1996. *Tryklette endingar i talemået i Tórshavn. En sosiolingvistisk granskning*. [Hovudfagsafhandling Universitetet i Bergen].
- Snædal, M. (1986). Færeyska sérhljóðakerfið. *Íslenskt mál* 8, 121–168.
- Sørli, M. (1968). Om målet i Johannes Klemensens kvædeoppskrifter. I R. Long (Red.), *Sandoyarbók I* (s. VII–XXXIX). Mentunargrunnur Føroya Løgtings.
- Thráinsson, H., et al. (2004). *Faroese. An overview and reference grammar*. Føroya Fróðskaparfelag.
- Trudgill, P. (1986). *Dialects in contact*. Blackwell.
- Trudgill, P. (2004). *New dialect formation: The inevitability of colonial Englishes*. Edinburg University Press.
- Weihe, Á. (1991). Rybergshandilin og Rybergstiðin í Føroyum. *Varðin* 58, 12–56.
- Weyhe, E. (2010). Ein táttur eftir Sjóvarbóndan – ella tveir? *Fróðskaparrit* 58, 65–75.
- Weyhe, E. (2011). *Hentzasavn. Kvæðasavnið hjá Jóannesi í Króki frá 1819*. Fróðskapur.
- Weyhe, E. (2014). Variatióin av *i* og *u* í herðingarveikari støðu í føroyskum. *Fróðskaparrit* 61, 116–136.

Summary

Some dialects do not change much over time, while others change. One reason is external, namely migration to an area, which subsequently causes changes. Based on data from the Kinship register, it will be shown that the linguistic variable [ɔu:]/[œ] ó is the result of migration to Tórshavn.

Hjalmar P. Petersen, prof., dr.phil
 Føroyamálsdeildin, Fróðskaparsetur Føroy
 V.U. Hammershaimbøgata 20
 FO-100 Tórshavn
 hjalmar@setur.fo